

Suomen Atlantti-Seura 15.5.2012

Uusi järjestys: USA, Nato ja Eurooppa G2-maailmassa

Matti Apunen

Arvoisat Atlantti-Seuran jäsenet, hyvät kuulijat,

Tämän keskustelun ajoitus on suhteellisen osuva. Loppuviikosta on luvassa kaksi tapahtumaa, jotka muokkaavat merkittäväällä tavalla transatlanttisia suhteita. Perjantaina ja lauantaina pidetään G8-huippukokous Marylandin Camp Davidissa, sunnuntaina alkaa Nato-huippukokous Chicagossa.

Ydinkysymys molemmissa on yhteinen: Miten geopoliittinen siirtymä Aasiaan vaikuttaa Yhdysvaltain ja Euroopan taloudellisiin ja poliittisiin suhteisiin, Nato-liittoumaan ja Euroopan tasapainoon.

Taloudellisesti ja poliittisesti olemme siirtymässä G2-maailmaan, jonka napoina ovat Kiina ja Yhdysvallat. Sotilaallisesti olemme tietyllä tavalla jo G1-maailmassa; Yhdysvaltain puolustushallinnon tutkimus- ja kehitysbudjetti vastaa noin 80 % Kiinan kaikista puolustusmenoista.

G2, G1 tai jopa GZero, kuten eräät analyytikot (uudessa kirjassaan Eurasia Groupin Ian Bremmer) jo esittävät. Muutos on dramaattinen. Se on enemmän kuin poliittinen siirtymä, tai jos jokin siirtyy, liikkeessä on kansainvälisen politiikan mannerlaatta. Mutta onko Lännellä tässä siirtymässä yhteistä strategiaa?

Lordi Ismay, Naton ensimmäinen pääsihteeri tiivistä Naton perusajatuksen usein siteeratuksi virkkeeksi: "Tarkoitus oli pitää venäläiset ulkona, amerikkalaiset mukana ja saksalaiset matalana." Amerikkalaiset ovat edelleen mukana, mutta vuosi vuodelta ohuemmin.

Yhdysvaltain ja Euroopan suhde on kuin vanha avioliitto, johon kuuluu rakenteellista tyytymättömyyttä, hetkittäin jopa nalkutusta. Hyvät asiat otetaan annettuina, ja suhteen pitkäaikaiseen turvallisuuteen suhtaudutaan jonkinlaisena itsestäänselvyytenä.

Molempia osapuolia voidaan moittia suhteen huonosta hoidosta, kun työkiireitä on ollut toisaalla – Yhdysvalloilla Irakissa ja Afganistanissa, Euroopalla lähinnä omassa velkakriisissään.

Jos asiaa katsotaan Yhdysvaltain näkökulmasta, se kokee ehkä olevansa omaishoitaja. Sotilaallisesti Yhdysvallat kantaa suurta taakkaa vaikka Eurooppa on vauras, ja Euroopan BKT on suurempi kuin USA:n. Tämä on herättänyt amerikkalaisissa aiheellisenkin kysymyksen siitä, missä määrin USA:n on pidettävä yllä hyvinvoivan sukulaisensa puolustuskykyä. Eurooppa on supistanut sotilasmenojaan; talouskriisin mainingeissa Euroopan puolustusmenot ovat pudonneet kahdessa vuodessa (2008 - 2010) 314 miljardista dollarista 275 miljardiin, siis noin 12 %. Vuonna 1991 Euroopan puolustusmenot vastasivat 34 % Naton kaikista menoista. Nyt Euroopan osuus on enää 21 %.

Varmaa on se, että sotilaallisesti Yhdysvaltain ja Euroopan side löystyy. Yhdysvallat vetää kaksi prikaatia Euroopasta vuoden 2014 loppuun mennessä, yhteensä yli 10 000 miestä. Tässä kohtaa on hyvä muistaa, että enimmillään amerikkalaisia on ollut Euroopassa yli 210 000. Vuosi oli silloin 1989.

Amerikkalaisia jää Eurooppaan vielä lähes 80 000, mutta on varsin todennäköistä että heidän määränsä putoaa vielä radikaalisti, ehkä jopa 20 000:een. Lisävähennyksiin viittaa se yksinkertainen, arkijärkinen yhtälö, että amerikkalaisten läsnäolo on edelleen voimakkainta Euroopassa – vaikka Euroopan turvallisuusuhat ovat mitättömiä verrattuna moniin muihin maailman kuumiin pisteisiin.

Perimmäinen sotilaallinen syy amerikkalaisten läsnäoloon Euroopassa ei ole Euroopassa itsessään. Eurooppa ei omista syistään vaadi voimakasta läsnäoloa, mutta Eurooppa on amerikkalaisille logistinen ponnahduslauta Lähi-Itään ja Keski-Aasiaan.

Euroopan näkökulmasta amerikkalaisten vetäytymiseen ja Euroopan omaan passiivisuuteen liittyvä ydinkysymys kuuluu: Miten huolehditaan, ettei talouskriisi kasva turvallisuuskriisiksi? Eurooppalaisessa retoriikassa on pitkään korostettu, jopa ylikorostettu pehmeää voimaa.

Naton pääsihteeri Anders Fogh Rasmussen on kuitenkin aiheellisesti muistuttanut, että ”diplomaattis-sotilaallisessa paletissa oltava myös aito sotilaallinen kyky”.

Selviä uhkia ei ole Euroopan horisontissa, mutta tänään hiljainen ei ole välttämättä huomenna rauhallinen.

Amerikkalainen imperiumi on laajentunut ja venynyt, resurssien näkökulmasta äärimmilleen. Yhdysvallat on ollut itsenäisyytensä aikana sodassa kaikkiaan 46 vuotta, näistä viimeisen kahden vuosikymmenen aikana kaksitoista (25 %). ”Maailmanpoliisin” tai unipolaarin sotilaallisen järjestyksen taakka on raskas poliisille itselleen.

Yhdysvallat leikkaa. Talouskriisin hoitosuunnitelma teki Pentagonin budjettiin liki 10 % supistusvaatimuksen, ja tämä paine kohdistuu ensi sijassa läsnäoloon Euroopassa.

Presidentti Obama esitteli talvella Yhdysvaltain uutta puolustusstrategiaa. Se perustuu pienempään, mutta huipputekniseen, liikkuvaan ja joustavaan ytimeen (*smaller, more agile force across Asia, the Pacific and the Middle East*). Sen perusajatus tiivistyy ilmaukseen *fight and deter* – taistele yhtäällä, estä toisaalla.

Obama itse sanoi, että ”sodan vuosikymmenen lehti kääntyy”. Yhdysvaltojen pitkäaikaiset kansakuntien remonttiprojektit ovat ohi, Yhdysvallat ei enää jätä ”mittavaa sotilaallista jalanjälkeä”. Armeijan kokonaisvahvuus putoaa 570 000:sta 490 000:een, mittavimmat investoinnit keskittyvät kybersodankäyntiin ja tiedusteluun. Tosin hyvällä syyllä voidaan huomauttaa, että tämä lupaus teknistymisestä ja paranevasta tehokkuudesta ei ole ensimmäinen laatuaan.

”Vahvistamme läsnäoloamme Tyynellämerellä, ja budjetin leikkaukset eivät kohdistu tähän kriittiseen kohtaan,” presidentti Barack Obama vakuutti *The New York Timesissa*.

Globaalisti strategian käytännön toteutuksen täytyy perustua enemmän verkstoperiaatteeseen ja nopeasti inspiroituihin alliansseihin ja liittoumiin. Tämä sama periaate koskee myös Natoa.

Naton *Smart Defence Program* puhuu liike-elämästä tutuilla termeillä: *enemmän vähemmällä*. Se tarkoittaa joustavuutta, yhteistyötä – *pooling and sharing* -tyyppistä järkevää resurssien yhteiskäyttöä ja koordinoitua. Jos haluaa maalaila kielikuvilla, tämä lähestymistapa tarkoittaa sitä, että Naton rooli on olla entistä enemmän deittipalvelu, resurssien ja halun yhteensaattaja.

G8-johtajat kokoontuvat muutaman päivän kuluttua Camp Davidiin poliittisesti turbulentina hetkenä. Sekä Eurooppa että Yhdysvallat ovat muodonmuutoksen tai uudelleenmuotoutumisen vaiheessa.

Presidentti Obaman ja liittokansleri Merkelin suhde ei ole itsestään selvä. Saksan-politiikan asiantuntija, ex-suurlähettiläs ja presidentti Reaganin ns. Brandenburgin puheen kirjoittaja John Kornblum tiivisti asian erinomaisesti sanomalla, että Obama ja Merkel edustavat uudenlaista transatlanttista yhteisöä. Sitä sitovat yhteen ”pikemminkin ankarat taloudelliset intressit kuin menneiden aikojen visiot”.

Kornblum kirjoitti helmikuussa *International Herald Tribunes*sa:

”Molemmat ovat ulkopuolisia; kumpikaan ei tule perinteisestä johtajaeliitistä. Kummallekaan kommunikointi ei ole samalla tavalla helppoa kuin Bill Clintonille tai Helmut Kohlille. Heidän suhteessaan ei ole Ronald Reaganin ja Mihail Gorbatshevin hyväntuulista ystävyyttä, vaan Obaman ja Merkelin tuntuu olevan vaikea löytää yhteistä pohjaa.”

Mutta onko Eurooppa todella vapaamatkustaja?

Anders Fogh Rasmussen tiivisti unipolaarin sotilaallisen maailman luonteen osuvasti: ”Maailmanjärjestys Oy:ssä on enemmän osakkeenomistajia kuin koskaan, mutta varsin vähän niitä, jotka kykenevät antamaan takuita.”

Euroopalta ei puutu kapasiteettia, kuten Libyassa nähtiin, mutta poliittisella puolella vaje on mittava. Eurooppalaisten riskinsietokyky on heikentynyt.

Poliittisesti Nato on Suomessa ennennäkemättömän epäsuosittu. EVA:n arvo- ja asennetutkimuksessa (maaliskuu 2012) Nato-jäsenyyttä kannatti täysin vain 4 % vastaajista, ”jokseenkin” tai ”täysin samaa mieltä” oli yhteensä 11 % vastaajista. Enemmistö suomalaisista pitää Euroopan unionia, siis poliittista ja taloudellista integraatiota perimmiltään kannatettavana, mutta vastustaa jyrkästi sotilaallista yhteistyötä (Naton muodossa) näiden samojen tahojen kanssa.

Väitteeseen ”Yhdysvallat toimii maailmanpolitiikassa oikein ja ansaitsee myös suomalaisten tuen” vastattiin vieläkin jyrkemmin ”ei”. Vain 1 % oli täysin samaa mieltä väitteen kanssa. Tämän teeman jyrkin aallonpohja ohitettiin vuonna 2006, mutta Yhdysvaltain nykyhallinnon orientaatiosta huolimatta tämä luku on jossain hämmentävän ja tyrmäävän välimaastossa.

Vastaavasti Yhdysvalloissa tehdyissä mittauksissa (Pew Research Center, Council on Foreign Relations) näkyy hämmentävä impivaaralaisuus, jos tätä ilmausta sopii käyttää. Väitteeseen ”Yhdysvaltojen olisi enemmän huolehdittava vain omista asioistaan” vastasi myöntävästi suurempi joukko kuin koskaan 50

vuoden aikana. Yhä suurempi osa amerikkalaisista ja eurooppalaisista, suomalaisista, ei ole elänyt kylmää sotaa, tai ei muista sen todellisuutta.

Hyvät kuulijat,

Tuleva kansainvälinen järjestys näyttää kysyvän runsaasti kykyä improvisointiin, korvakuulolta soittamiseen. Tarkoitin tällä kykyä muodostaa sotilaallis-poliittisia *ad hoc* -ryhmittymiä, joiden tarve saattaa vaihdella akuutista turvatakuusta humanitaarisen katastrofin hoitoon. Tämä joustavuuden vaatimus koskee yhtä lailla Natoa ja eurooppalaista päätöksentekoa.

Kansainvälisen politiikan mannerlaatan liikkeessä ei ole kuitenkaan kysymys ainoastaan kauppapoliittisista intresseistä tai politiikan shakkipelistä. Viime kädessä kysymys on liberaalin maailmanjärjestyksen, avoimen markkinatalouden tulevaisuudesta – liberaalista internationalismista. Edessä voi olla maailmanjärjestys, jonka ytimessä eivät enää ole multilateralismi ja YK:n kaltaisten instituutioiden varaan rakennettu kiinteä struktuuri, joilla säädellään kansainvälisiä suhteita.

Tämä uusi maailma koostuu blokeista, vaikutuspiireistä, merkantilistisista verkostoista, mikä lienee suhteellisen lähellä sitä mitä Ian Bremmer tarkoittaa GZero-maailmalla.

On tärkeää huomata, että Kiina ei halua kumota nykyistä maailmanjärjestystä, ainoastaan taata itselleen enemmän vaikutusvaltaa tässä kehikossa.

Kiina-tutkija Stephen Halper kirjoittaa kirjassaan *The Beijing Consensus*: ”Ideoiden tasolla Kiina vie jotain paljon yksinkertaisempaa, jotain millä on korroosionomainen vaikutus Lännen valta-asemaan. Se ei vie jättiläismäisen 30-vuotisen muutosprosessin pultteja ja muttereita, se vie markkinoiden autoritaarisuuden perusajatusta.”

Toisin sanoen ”Pekingin malli” ei ole varsinainen vientituote tai yhteiskunnallinen malli, jota voitaisiin toistaa Latinalaisessa Amerikassa tai Afrikassa. Halperin mukaan ”Beijing Consensus” tarkoittaa kasvavaa ryhmää kehittyviä valtioita, joita yhdistää löyhästi Kiinaa kohtaan tunnettu ihailu ja halu ottaa osansa kansainvälisistä markkinoista – ja samaan aikaan säilyttää etäisyys läntisiin vaatimuksiin vapaasta taloudesta ja ihmisoikeuksista.

Eurooppaa uhkaa sisäänpäin kääntyminen, passivoituminen, riskien välttely ja kyvyttömyys luoda tehokasta yhteistä ulkopoliitikkaa.

Eurooppa ei ole maailmanpoliisi eikä sen sellaiseksi tarvitse muuttua, mutta länsimaisten arvojen ja vapauden edistäjänä Euroopalla on ollut merkittävä rooli. Liberaalin monenkeskisyden mureneminen tai korvautuminen kyynisellä vaikutuspiirimallilla olisi paha isku. Siinä maailmassa Euroopalla on tarjolla, kuten usein kuvattu on, entistä todennäköisemmin rooli elämäntavan suurvaltana, elämyspuistona.

Uskon, että Nato voi olla ja on se liberaalien arvojen ja demokratian köli, vakauttaja. Se on koeteltu, vuosikymmenten aikana testattu väline turvallisuuspoliittisen konsensuksen luomisessa.

Tässä ilmapiirissä tarvitsemme ihmisiä, jotka näkevät nimenomaan NATOn roolin laajempaan kuin akuuttien sotilaallisten konfliktien ratkaisijana. Toisaalta on ilmeistä, että NATO ei ole maailmanpolitiikan jokoavain, kaikkiin tarpeisiin ja mittoihin sovelias ratkaisu. NATOn levittäminen maailmanlaajuisiin mittoihin ei ole realismia, eikä NATO voisi selvitä ylimitoitettua laajenemisen tuottamista ongelmista.

Council on Foreign Relationsin Charles A. Kupchan antoi viime perjantaina Yhdysvaltain senaatin ulkoasiankomitealle lausunnon NATOn huippukokouksesta.

Päätän oman todistukseni Kupchanin lähes poeettisella tihennyksellä, josta en montakaan sanaa vaihtaisi: "NATOn säilyminen kylmän sodan yli on tehnyt selväksi sen, että se on paljon enemmän kuin sotilasliitto. NATO on todennäköisesti tärkein instituutio siinä, että Länsi säilyy yhteisten arvojen ja intressien yhteisönä, yhtenäisenä ja tehokkaana. Tätä funktiota vahvistaa Atlantin yli tehtävä yhteistyö monissa muodoissaan, ja se kasvaa yhä tärkeämmäksi, kun atlanttisten demokratioitten johtoasema tekee tilaa globaalille vallan uusjaolle."